

כחוברת שלפניכם מובאים חמשה עשר סיפורי חז"ל. לכל סיפור ניתנה כותרת הנהוגה בספרות העוסקת בסיפורי חז"ל. הסיפורים הוצגו מחולקים לשורות ממוספרות מתכונת ההולכת ומתקבלת כציבור. הוספנו, במקום שצריך, ניקוד המוסיף לסיפורים לווית חן ואווירה ידידותית! כסיפורים ששפתם המקורית ארמית הובא בצד הנוסח המקורי גם תרגומו לעברית. במקרים שמדובר בקובצי סיפורים הוכלטו הסיפורים השונים באופן המאפשר לזהותם. לסיפורים הוצגו ביאור קצרצר, שעיקרו ההעמדה על פירושי מילים קשות או עניינים שבריאליה. לכל סיפור הוספנו רשימת ספרות נבחרת, שבעזרתה יוכל המעיין לעמוד על פרשנויות שונות של הסיפור, אם כי ראוי לשים לב שחלקם מנתחים את הסיפור לפי נוסח אחר, וחלקם דנים על פי הכתוב במקבילה ולא בנוסח הסיפור שלפנינו.

גישתנו הבסיסית היא, שיש צורך להביא בפני הלומד והמעיין את הסיפור הגולמי בתוספת הערות וביאורים קצרים ולהותיר בידיו את מלאכת הפרשנות.

השתדלנו להביא נוסח על פי כתבי יד המצוינים ליד כל סיפור. הנוסח של הסיפור שנבחר נראה בעינינו כעל משמעות מנקודת הראות של הניתוח הספרותי, ולכן יש טעם להעדיפו בלמידה בכיתה. למעוניינים בהרחבה ובהעמקה נוכרי את הפרוטנציאל הרב הגלום בהשוואת גרסאות ונוסחאות והתעלל הלימודית הצפונה בכך. למענם הבאנו גם נוסחים אחרים של הסיפור.

ראוי לומר דבר מה על אופיו של הלקט שלפניכם. רבים ניסו לארגן קבצים של סיפורי חז"ל על פי עקרונות וקווים מנחים שונים. הלקט המוצג נקבע ביסודו בהסתמך על ועדת המקצוע המלווה את לימודי הספרות בחינוך הממלכתי דתי. כנזר הוא נועד להציע את סיפורי חז"ל להנראה בכליו של מקצוע הספרות. בקביעת הסיפורים הללו ניתנה כמובן שימת לב לסיפורים שנתפרסמו אודותיהם מאמרים ומחקרים. ברמה העקרונית אין כאן נושא משותף, אך נבחרו סיפורים המציגים דילמות רעיוניות חשובות שניתנות לחשיפה והצגה באמצעות הכלים הספרותיים.

אנו מקווים שלקט זה יביא תועלת לקוראיו, ונשמח לקבל, ואולי אף לפרסם, פרשנויות, תגובות והצעות דידקטיות.

אנו מבקשים להקדיש תודה מיוחדת לפרופ' אביגדור שגאן העומד בראש ועדת המקצוע לספרות על עזרתו וסיועו בכל שלבי העבודה.

פרי ביכורים לפנינו של שיתוף פעולה בין המרכז להוראת האגדה במכללת אפרתה לבין הפיקוח על הוראת הספרות במינהל לחינוך דתי. מי ייתן ויבשר יבול גדול ועשיר!

הערה אודות הסיפור התזלי

ישראל רוזנסון

עוסקים אנו בסיפור שנוצר בבית היוצר של חז"ל. יש לו — יסכימו רבים — מן החן והקסם של הסיפור העממי, ומן כובד הראש המהול ברצינות של הדיון המוסרי והערכי. בית היוצר — בפועל, יש לשער מדובר בלימוד בבית המדרש ואולי גם בדרשה בבית הכנסת — איננו אחיד. הוא משתנה עם חלוף העיתים ושינוי המקומות, ובכל זאת, מותר כן נדמה לדבר על הסיפור התזלי כסוגה ספרותית מובחנת וכיצירה דתית בעלת מאפיינים ייחודיים.

מה טיבו של סיפור זה, שבו אנו עוסקים? כמתבקש, עיצובו הספרותי קשור בקשרי גומלין הדוקים למטרותיו הרעיוניות, בבחינת משפיע ומושפע. אך בטרם נאמר דבר מה על מאפייניו הספרותיים ומגמותיו הדתיות, ראוי להעיר על יחסו לסיפור המקראי. באותו בית יוצר שבו באו לעולם סיפורי חז"ל עמרה בפני היוצרים מסורת עמוקה ושורשית של סיפור מקראי, שייחודו האומנותי ועוצמתו הרתית היו לשם דבר¹. כשיצירה זו עומדת לנגד עיניהם, אין לנו אלא לשער שהכמים שאבו ממנה הכרה ברבר כותם של סיפורים. אולם, בכל הקשור לגישה הספרותית הבסיסית, ההברלים ביניהם אינם פשוטים, ובמובנים מסוימים ניתן לומר כי הם רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב. הסיפור המקראי יוצר מציגה מעניינת בין ספרות ההיסטוריה, הוא פורס בפני קוראיו ידיעה היסטורית רחבה, ובתוכה טווה בשיטותיו המתוחכמות דמויות מורכבות ומצבים פסיכולוגיים דקים ועדינים. סיפורם של חז"ל ירש, אולי, מהסיפור המקראי את אופיו הדרמטי ואת הנטייה שלא להיכנס לתיאורים אפיים שאינם הכרחיים לגיבוש העלילה, ובתוך זה בולט בשני סוגי הסיפורים הללו כוחו של הדיאלוג. אולם, אין בסיפור התזלי ניסיון לשרטט דמויות מורכבות, ופריסה של עלילה היסטורית — מאן דבר שמיה!

גם הקורא הבלתי-מנוסה של סיפורי חז"ל יחוש בקיצורם הרב (לעיתים מרוב בסיפורים המונים שורות ספרות! ולא אחת איננו יודעים בנקל 'מי אמר למי!'). אך אין זו רק שאלה של 'נפח' לשונם החסכנית, תמצותם ונטייתם להתמקד באירוע בודד ולא במסכת אירועים מקשה מאוד על הצגת מורכבות פסיכולוגית של גיבוריהם. יתירה מזו, דומה שהתמצות הרב של סיפורים החייבים להוביל למסר מסוים, מעודד הבלטה ואף הקצנה של תכונות ומצבים ולהצגת דגמי התנהגות ודפוסי חשיבה, שלא אחת יש בהם מן המתמיהה. בנסיבות אלו, סיפורים על אותן דמויות נכבדות שהעסיקו את חכמינו, עשויים להראות שונים מאוד זה מזה. אם נתזר להשוואה למקרא, תחושתנו היא, כי כמו בעניינים דתיים רבים אחרים, חז"ל, שהטיבו להבין ולהעריך את מעמדם הדתי, ביקשו להתנתק מן המקרא. בניסוח הד, השאיפה הייתה שלא להגיע לימקרא מספר שניים, שאיפה שלא החקיימה למשל אצל יוצרי חלקים מסוימים של הספרות החיצונית.

¹ לא כאן המקום להפנות את הקורא לספרות העוסקת בניחת הסיפור המקראי, אך אי אפשר שלא להזכיר את הטיפול המופתי שהעניק לו א' אורבך בפרק הראשון של ספרו מימים — השתקפות המציאות בספרות המערב, הוצאת ביאליק, ירושלים, תשכ"א.